

Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ağrı İlinde Örgün Eğitimin Gelişimi ve Güncel Sorunlar *

The Development of Formal Education in Ağrı Province from the Early Years of the Republic to the Present and Current Issues

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze Ağrı ili merkezi ve ilçelerinde örgün eğitimin dört temel kademesinde okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise eğitimde yaşanan tarihsel gelişme sürecini ve günümüzde karşılaşılan yapısal sorunları bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma, iki tamamlayıcı boyutu bir araya getirmektedir: Cumhuriyet'in ilanından günümüze uzanan tarihsel-karşılaştırmalı analiz ve Ağrı il ve ilçelerinde görev yapan otuz iki eğitim yöneticisinin görüşlerine dayanan nitel saha araştırması. Tarihsel bulgular, Doğu Anadolu'nun uzak coğrafyasında yer alan Ağrı'da eğitim altyapısının son derece sınırlı koşullarda başladığını; ilk ortaokulun Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık on yıl, ilk lisenin ise otuz yıl sonra faaliyete geçebildiğini ortaya koymaktadır. 1960 sonrasında hız kazanan altyapı yatırımları, yatılı bölge okulları ve taşınabilir eğitim uygulamaları ilin eğitim kapasitesini kademeli olarak genişletmiştir. Nitel bulgular ise günümüzde dört eğitim kademesinde de süregelen yapısal sorunları gün yüzüne çıkarmaktadır: öğretmen sirkülasyonu (%87,5), fiziki altyapı yetersizliği (%87,5), LGS ve YKS'deki bölgesel başarı dezavantajı (%90,6 ve %84,4), kız çocuklarının eğitime erişiminde sosyokültürel engeller (%68,8) ile okul terk riski bunların başında gelmektedir. Elde edilen bulgular, Ağrı'nın tarihsel birikimden kaynaklanan yapısal dezavantajlarını aşabilmesi için sistematik, çok boyutlu ve sürdürülebilir politika müdahalelerine ihtiyaç duyduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, eğitim tarihi, okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise..

ABSTRACT

This study examines, from a comprehensive perspective, the historical development of formal education across four levels preschool, primary, middle, and high school—in the central district and sub-districts of Ağrı province, Turkey, from the founding of the Republic to the present, along with the structural challenges encountered today. The research integrates two complementary dimensions: a historical-comparative analysis spanning from the proclamation of the Republic to the present, and a qualitative field study based on the views of thirty-two education administrators serving in Ağrı province and its districts. Historical findings reveal that educational infrastructure in Ağrı, located in the remote geography of Eastern Anatolia, began under extremely limited conditions; the first middle school could only be established approximately ten years after the proclamation of the Republic, while the first high school did not open until thirty years later. Infrastructure investments accelerating after 1960, boarding regional schools, and bussed education gradually expanded the province's educational capacity. Qualitative findings expose persistent structural problems across all four educational levels today: teacher turnover (87.5%), physical infrastructure deficiencies (87.5%), regional academic disadvantage in national examinations (90.6% for LGS; 84.4% for YKS), sociocultural barriers to girls' access to education (68.8%), and dropout risk are among the foremost concerns. The findings clearly demonstrate that Ağrı requires systematic, multi-dimensional, and sustainable policy interventions to overcome the structural disadvantages stemming from its historical legacy.

Keywords: History of education, preschool, primary school, secondary school and high school.

GİRİŞ

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ağrı ili, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana eğitim alanında hem önemli dönüşümler yaşamış hem de yapısal güçlüklerle mücadele etmeye devam etmiştir. Fiziki coğrafyanın yarattığı ulaşım engelleri, iklim koşullarının şiddeti, ekonomik kalkınma sorunları ve sosyokültürel etkenler bir araya gelerek ilin eğitim gelişimini ulusal ortalamanın gerisinde tutmuştur.

Bu araştırma, iki tamamlayıcı perspektifi sentezlemektedir. İlk boyut, 1923'ten günümüze uzanan tarihsel süreçte Ağrı'da örgün eğitimin kademeli gelişimini; ikinci boyut ise günümüzde il ve ilçelerde görev yapan eğitim yöneticilerinin gözünden dört temel eğitim kademesindeki yapısal sorunları ortaya koymaktadır. Bu bütüncül yaklaşım, tarihsel birikimin güncel sorunlarla nasıl iç içe geçtiğini anlamayı mümkün kılmaktadır.

Mehmet Teyfur ¹

How to Cite This Article

Teyfur, M. (2026). Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Ağrı İlinde Örgün Eğitimin Gelişimi ve Güncel Sorunlar. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(5), 642-652. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23062208>

Arrival: 16 June 2026
Published: 30 September 2026

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenmiştir.

¹ Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ağrı, Türkiye. ORCID: 0000-0001-7573-0241

Cumhuriyet'in ilanından bu yana Türk eğitim sistemi köklü bir dönüşüm geçirmiş; ancak bu dönüşümün bölgeler arası yansımaları eşit ölçüde gerçekleşmemiştir. Doğu Anadolu'nun sınır illerinden Ağrı; zorlu coğrafi koşulları, sert iklim yapısı ve sosyoekonomik özellikleri itibarıyla örgün eğitimin gelişim seyrinin en özgün biçimde incelenebileceği illerden biridir. Köy Enstitüleri, ilköğretim seferberlikleri, sekiz yıllık kesintisiz eğitim ve 4+4+4 düzenlemesi gibi ulusal politikalar Ağrı'da da okullaşmayı zaman içinde yükseltmiştir. Buna karşın bugün hâlâ okul öncesinde fiziki altyapı yetersizliği, ilkokulda öğretmen sirkülasyonu ve birleştirilmiş sınıflar, ortaokul ve lisede kız çocuklarının okula devam sorunları ile göç kaynaklı öğrenci kayıpları gibi sorunlar varlığını sürdürmektedir. Ağrı'nın eğitim tarihini yüzyıllık bir perspektifle ele alan ve sahadaki üst yöneticilerin görüşlerine dayanan kapsamlı çalışmaların sınırlı kalması, bu alandaki bilimsel boşluğu belirgin hâle getirmektedir. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze Ağrı'da örgün eğitimin gelişim sürecinin tarihsel bir bakışla incelenmesi ve güncel sorunların kademeler bazında ortaya konulması; hem yerel eğitim politikalarının yeniden yapılandırılması hem de benzer koşullara sahip illere yol gösterici veri üretilmesi açısından önemli bir araştırma problemi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet'in ilanından itibaren Ağrı ilinde yürütülen eğitim faaliyetlerini, açılan eğitim kurumlarını ve okuma-yazma seferberliklerini kronolojik bir sırayla ele alarak bölgedeki eğitim yatırımlarının ve politikalarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimini, başarılarını ve karşılaşılan engelleri tespit etmek; ayrıca günümüzde Ağrı'da görev yapan eğitim yöneticilerinin dört temel eğitim kademesindeki yapısal sorunlara ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Yöneticilerin okul öncesi eğitimin sorunlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Yöneticilerin ilkokul eğitiminin sorunlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Yöneticilerin ortaokul eğitiminin sorunlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Yöneticilerin lise eğitiminin sorunlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Kavramsal Çerçeve

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ağrı'da Eğitim: Kuruluş Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ağrı, hem Doğu Anadolu'nun engebeli ve dağlık coğrafyası hem de merkezî yönetim merkezlerine olan uzaklığı nedeniyle devletin eğitim yatırımlarından neredeyse hiç pay alamamıştır. Bu eksikliğin daha çok medreseler üzerinden karşılandığı görülmektedir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce bölgedeki eğitim imkânları yalnızca birkaç ilkokul (ibtidai mektep) düzeyi kurumla sınırlı kalmış; üstelik bu okullar da sistemli ve düzenli bir eğitim programından yoksun olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde gerçekleştirilen eğitim reformlarının özellikle Doğu illerine yansımaları son derece gecikmiş ve yetersiz kalmıştır. Demirtaş (2008), 1923 yılında Türkiye genelinde 4.894 ilkokul, 72 ortaokul ve 23 lise bulunduğunu aktarmakla birlikte, bu kurumların büyük çoğunluğunun Batı illerinde yoğunlaştığını ve Doğu Anadolu'nun bütününde nüfusa oranla dramatik biçimde az sayıda okul yer aldığını belirtmektedir.

Osmanlı Devleti döneminde 1850'lerden itibaren Ağrı'da ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim-öğretim faaliyetleri bulunmaktadır. Sultan II. Mahmut (1808–1839) döneminde ortaokul seviyesinde eğitim kurumu olan rüştiyelerin açıldığı yerlerden birisi de Ağrı vilayeti olmuştur. Bu dönemde Ağrı'da yalnızca iki adet rüştiye mevcut olup bunlardan biri Beyazıt, diğeri ise Eleşkirt kazasında bulunmaktaydı. Ağrı'da eğitimle ilgili temel kaynaklardan biri de 1871 yılı Erzurum Vilayet Salnamesi'dir (Kurt, 2014). 1914–1918 Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemlerde Beyazıt'ta (Ağrı) eğitim, savaş öncesi ve sonrasında birtakım farklılıklar içermektedir. Savaş öncesinde vilayet merkezinde birer ilkokul, ortaokul ve idadi (iki yıllık lise) ile kız çocukları için bir iptidai okul ve bir rüştiye faaliyet göstermekteydi. Vilayet merkezine bağlı bazı köylerde birer ilkokul bulunmaktaydı. Savaş sonrası 1920'lere kadar vilayette ve bağlı kazalarda okul bulunmamaktaydı. 1920 yılının Eylül ayında vilayet merkezinde birer iptidai ve tali (ortaokul) açılmıştır. Vilayette okuma-yazma oranı yok denecek kadar azdır. 1921'den sonra Eleşkirt ve Tutak kazalarında rüştiye açılmış olsa da Karaköse merkezinde rüştiyenin açılması mümkün olmamıştır. Gerek iklim şartları gerekse coğrafi özelliklerinden dolayı Ağrı'da eğitime yeteri kadar bütçe oluşturulamamış, bu konuda eksiklikler yaşanmıştır (Kaya, 2016).

3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe giren 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimi tek çatı altında toplayarak Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır. Bu gelişme, Ağrı gibi taşra illerinde de yeni bir örgütlenme sürecinin başlangıcı olmuştur (Ergin, 1977). Cumhuriyet'in ilanının ardından başlatılan “eğitim seferberliği” kapsamında Doğu Anadolu illerine öğretmen atamalarının yapıldığı görülmektedir; ancak söz konusu atamalar

bölgenin ihtiyacının çok gerisinde kalmıştır. Demirtaş (2008), 1923–1938 dönemi arşiv belgelerine dayanarak Doğu Anadolu vilayetlerinde ilkokul sayısının yavaş da olsa artış kaydettiğini, buna karşın öğretmen yetersizliği ve bina sorununun kronik bir hâl aldığını ortaya koymaktadır.

Ağrı’da Cumhuriyet döneminin ilk ilkokul açılış süreçleri oldukça ağır ilerlemiştir. Şahin’e (2022) göre Ağrı ili genelinde ilkokulların yaklaşık %81’i 1960 yılından sonra inşa edilmiştir. Bu oran, erken Cumhuriyet döneminin eğitim altyapısı açısından ne denli sınırlı kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. İlin ilk ortaokulunun açılması Cumhuriyet’in ilanından yaklaşık on yıl, ilk lisenin açılması ise yaklaşık otuz yıl sonrasına denk gelmiştir (Ağrı İl Yıllığı, 1973). Bu gecikmenin arkasında birden fazla etken yatmaktadır: il coğrafyasının dağlık ve ulaşımsız yapısı, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanan Ağrı İsyanları (1930) ve güvenlik kaygılarına bağlı idari odaklanma değişikliği, yetmişmiş öğretmen kadrolarının yetersizliği ve iklim koşullarının sertliği bu etkenler arasında sayılabilir (Demirtaş, 2008).

1929–1930 öğretim yılına ait istatistikler, Doğu Anadolu illerinin genelinde ilkokuldaki öğretmen ve öğrenci sayılarının Türkiye ortalamasının çok altında seyrettiğini göstermektedir. 1936–1937 öğretim yılında ise Ağrı’nın da dâhil olduğu Doğu Anadolu Bölgesi illerinin çoğunda yalnızca birer ortaokulun olduğu görülmektedir (Demirtaş, 2008). Bu tablo, Ağrı’nın eğitim altyapısı bakımından Cumhuriyet’in ilk çeyrek yüzyılında ciddi bir kısıtlılık içinde kaldığını somut biçimde yansıtmaktadır.

Gelişme ve Kalkınma Dönemi (1950–1980)

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Beyazıt’ta eğitim kurumları sayıca artmaya başlamıştır. Beyazıt’ta eğitim kurumu açısından arşiv belgelerinden en eski olanı 1924 yılına ait belge olup, bu belgede Beyazıt vilayetinin Karaköse ilçe merkezinde bir ilkokul açılma kararı alındığına yer verilmiştir. Bu bilgidен, Cumhuriyet’in kurulmasının ardından bir sene içerisinde Ağrı’da ilkokul açılması kararı alındığı anlaşılmaktadır. Bu belge aynı zamanda ülkenin en ücra köşesinde bulunan Ağrı’da eğitimi yayma çabasının da bir işareti olarak görülmektedir (BCA, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 142.19.8).

1950 sonrasında Demokrat Parti iktidarının köylere yönelik kalkınma politikaları çerçevesinde yurt genelinde ilkokul inşaatı hızlanmış; bu süreç Ağrı’yı da etkilemiştir. Bununla birlikte dağınık yerleşim yapısı ve yetersiz bütçe tahsisi, yaygın bir ilkokul ağının kurulmasını yine de geciktirmiştir. Köy Enstitüleri hareketi (1940–1954), teorik olarak Ağrı gibi uzak bölgelere öğretmen yetiştirmeyi hedeflemişse de uygulamada yeterince kapsayıcı olmadığı görülmektedir (Altunya, 2000). 1960 ihtilalinin ardından planlı kalkınma politikaları kapsamında eğitim yatırımlarına öncelik tanınmış ve bu dönemde Ağrı’daki ilkokul sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir.

1972–1973 öğretim yılı verilerine göre Ağrı’da birden fazla ortaokul ve mesleki ortaöğretim kurumu faaliyet göstermekteydi; ancak 1970 yılında il genelinde 6 yaş ve üzeri 222.139 kişilik nüfus içinde yalnızca 1.019 kişinin lise eğitimi alması, ortaöğretime katılımın son derece düşük düzeyde kaldığını açıkça ortaya koymaktadır (Ağrı İl Yıllığı, 1973). Bu dönemde Doğubayazıt başta olmak üzere bazı ilçe merkezlerinde de ortaöğretim kurumları açılmaya başlamış; böylece eğitim sadece il merkezinin tekeline kalmaktan çıkarak ilçe düzeyine yayılmıştır.

Ağrı gibi dağınık kırsal nüfusa sahip illerde örgün eğitimin yaygınlaşmasında Yatılı Bölge Okulları (YBO) kritik bir işlev üstlenmiştir. Köy ya da mezralardan okula günlük ulaşımın mümkün olmadığı coğrafyalarda öğrencilerin haftalık ya da aylık yatılı kalarak eğitim almasına olanak tanıyan bu kurumlar, okul çağındaki çocukların örgün eğitime kavuşması açısından belirleyici bir rol oynamıştır. Nitekim Tutak, Taşlıçay ve Doğubayazıt ilçelerinde hâlâ faaliyet gösteren Yatılı Bölge Ortaokulları bu geleneğin günümüzdeki devamı niteliğindedir.

1980 Sonrası Dönem: Politika Değişimleri ve Eğitimde Yeniden Yapılanma

1997 yılında 4306 sayılı Kanun ile zorunlu eğitim süresinin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması, Ağrı’da önemli yapısal dönüşümlere zemin hazırlamıştır. İlk ve ortaokul kademelerini bir arada bünyesinde barındıran sekiz yıllık ilköğretim okullarına geçiş, il genelinde okul sayısı ve öğrenci kapasitesinde belirgin bir artışı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte bazı küçük köy okulları birleştirilerek kapasitesi daha yüksek merkezi okullara taşınmış; taşınalı eğitim sistemi giderek yaygın bir uygulama hâline gelmiştir (Arı, 2003). Taşınalı eğitim, özellikle kış aylarında ulaşım güçlüklerinin yoğun biçimde hissedildiği Ağrı koşullarında sürekliliği sağlamak açısından ciddi zorluklar içermiş; bu zorlukların ilçe düzeyinde farklı düzeylerde yaşandığı bilinmektedir.

2012 yılında 6287 sayılı Kanun ile hayata geçirilen 4+4+4 eğitim sistemi, Ağrı’da ilkokul ve ortaokul kademelerini fiziksel ve kurumsal açıdan birbirinden ayırmıştır. Bu değişiklik, özellikle kısıtlı bina

kapasitesine sahip ilçelerde ciddi zorluklar yaratmış; ikili öğretim uygulamasına başvurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Öte yandan sekiz yılı kapsayan zorunlu eğitim süresi, 4+4+4 düzenlemesiyle on iki yıla yükseltilmiş ve bu durum çeşitli kademelerdeki okullaşma oranlarının da yeniden hesaplanmasını gerektirmiştir (Eurydice, 2023). Ağrı’da aynı dönemde bazı ilçe merkezlerinde yeni ilkökul ve ortaokul binaları hizmete alınmış, böylece fiziksel ayrışma sürecinin oluşturduğu kapasite baskısı kısmen giderilmeye çalışılmıştır.

Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

Ağrı, okul öncesi eğitim kurumlarıyla geç bir tarihte tanışmıştır. Ağrı’nın okul öncesi kurumlarla buluşması 1984–1985 öğretim yılında gerçekleşmiştir. Açılan ilk okul öncesi kurum, 7 öğretmen ve 850 öğrenci (342 kız, 508 erkek) ile öğretim hayatına başlamıştır. İzleyen yıllarla birlikte okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında ciddi artışlar olmuştur. 1985–1986 öğretim yılından başlayarak okul öncesi kurumlar ya bağımsız anaokulları ya ilkökul bünyesindeki anasınıfları ya da Kız Teknik Eğitimi Genel Müdürlüğü’ne bağlı anasınıfları biçiminde örgütlenmişlerdir. Bu durum, özellikle kırsal bölgelerde okulların açılmasını hızlandırmış ve öğrenci sayılarında ciddi artışlar yaşanmıştır. Bununla birlikte ayrılıkçı terörün etkin olduğu 1990’lı yıllar boyunca öğrenci sayısında sürekli düşüşler görülmüştür. Bölgede terörün önemli ölçüde sona erdirilmesi ve siyasal istikrarın yeniden sağlanmasıyla 2004–2005 öğretim yılından itibaren öğrenci sayısı 1.059’a yükselmiştir (Şahin, 2022).

Türkiye’de okul öncesi eğitim, 2000’li yılların ortasına kadar oldukça düşük okullaşma oranlarıyla kalmaya devam etmiştir. 2018–2019 öğretim yılında 3–5 yaş grubundaki çocuklar için net okullaşma oranı %39,1 düzeyinde bulunurken bu oran, 2022–2023 öğretim yılında 12,3 puanlık artışla %51,4’e yükselmiştir (TÜİK, 2023). İlgili dönemde okul öncesi net okullaşma oranlarında ülke genelinde kayda değer bir artış trendi sergilenmesine karşın, Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki iller Türkiye ortalamasının anlamlı derecede gerisinde kalmayı sürdürmüş ve ulusal ölçekte yaşanan bu olumlu gelişme bölge geneline homojen bir şekilde yansımamıştır.

Ağrı’da erken çocukluk dönemi eğitim hizmetlerinin merkez-çevre dengesizliği içerisinde gelişim gösterdiği görülmektedir; nitekim bu hizmetler uzun süre yalnızca il merkezindeki birkaç kurumla sınırlı kalmıştır. Taşra teşkilatlanmasında, özellikle ilçe ve köy mülki sınırlarında anasınıfı ve anaokulu açılması sürecinin yavaş ilerlemesi, toplumsal farkındalık düzeyinin de sınırlı kalmasıyla birleşerek ailelerin çocuklarını okul öncesi eğitime gönderme oranlarını düşürmüştür. 2010’lu yıllarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen anaokulu ve anasınıfı açma kampanyaları, Ağrı genelinde de belirli bir yaygınlaşmayı beraberinde getirmiştir (MEB, 2025). Özellikle MEB’in 5 yaşta evrensel okul öncesi eğitime erişim politikası çerçevesinde atılan adımlar ve sosyal yardım programlarıyla desteklenen teşvik uygulamaları, il genelinde 5 yaş okullaşma oranını önemli ölçüde yukarı taşımıştır.

Buna karşın uzak köy ve mezralarda görev yapacak nitelikli okul öncesi öğretmeni bulunmasındaki güçlük, yetersiz fiziksel altyapı ve ailelerin küçük yaşta çocuklarını okula gönderme konusundaki çekinceli tutumu, ilçe bazındaki okullaşma oranlarını hâlâ olumsuz yönde etkilemektedir. Okullaşma oranları değerlendirildiğinde, özellikle okul öncesi ve ilkökul kademelerinde Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu illerinin önemli bir kesiminin Türkiye ortalamasının oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir (MEB, 2024). Nitekim bölge bazlı eğitim izleme raporları da okul altyapısı ve sosyoekonomik imkânlardaki coğrafi farklılıkların, taşradaki okullaşma performansını doğrudan baskıladığına dikkat çekmektedir (Eğitim Reformu Girişimi, 2023).

İlkokul Eğitiminde Nicel Büyüme ve Niteliksel Dönüşümler

Maarif Vekâleti’nin iller bazında sunduğu ilk veriler 1927–1928 öğretim yılına aittir. Buna göre 1927–1928 öğretim yılında Ağrı genelinde toplam ilkökul sayısı 10’dur. Sözü edilen okullardaki öğretmen sayısı 25 (4 kadın, 21 erkek), öğrenci sayısı ise 691’dir. Beş yıl sonra 1932–1933 öğretim yılında ilkökul sayısında 18’e, öğrenci sayısında 1.547’ye, öğretmen sayısında ise 44’e ulaşılmıştır (Maarif İstatistikleri, 1932/1933).

1950’lerde başlayan, 1960’lardan itibaren ise ivme kazanan okul yapımı süreci, Ağrı ilçeleri genelinde ilkökul altyapısının kalıcı biçimde güçlendirilmesi açısından belirleyici olmuştur. Merkez ilçenin yanı sıra Doğubayazıt, Patnos, Eleşkirt, Hamur, Diyadin, Taşlıçay ve Tutak gibi ilçe merkezlerinde ilkökuller faaliyete geçmiş; köy okullarının sayısı da 1970–1990 döneminde belirgin biçimde artış göstermiştir. İl genelindeki toplam ilkökul varlığının yaklaşık %81’inin 1960 sonrasındaki süreçte inşa edilmiş olması, geç Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının taşradaki kitlesel yayılım başarısına dikkat çekmektedir (Şahin, 2022). Bu çarpıcı oran, Cumhuriyet’in ikinci yarısında ivme kazanan modernleşme ve eğitim seferberliğinin tabana yayılma boyutunu kronolojik bir kanıtla gözler önüne seren somut bir göstergedir.

Ağrı ve benzeri Doğu illerinin kronik sorunlarından biri, deneyimli öğretmenlerin bu illerde kalmaktan kaçınması olmuştur. Zorunlu hizmet bölgesi uygulamaları, yeni mezun öğretmenlerin belirli bir süre Ağrı gibi illerde görev yapmasını zorunlu kılmış; ancak öğretmen devir hızının yüksek seyretmesi, eğitim kalitesinin sürekliliği açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. 2024–2025 öğretim yılına ait ulusal istatistikler, ilkökul kademesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 18 olduğunu göstermektedir; ancak Ağrı’da bu oranın ulusal ortalamadan üzerinde seyrediyor olması olasıdır (MEB, 2025).

Ortaokul Eğitimi: İlçe Düzeyinde Yaygınlaşma

Eğitimin önemli basamaklarından biri olan ilköğretimin bir diğer basamağı, ortaokul eğitimidir. Ağrı’nın eski ismi olan Karaköse merkezinde ortaokulun kurulma kararı, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün imzasıyla 20/07/1932 tarihinde karara bağlanmıştır (Canbay, 2022).

1933 yılında Karaköse’de mevcut 18 adet ilkökulda 41 öğretmen görev yapmakta ve 1.724 öğrenci bulunmaktaydı. Bir yıl içinde öğrenci sayısında 200 kadar artış yaşanmış olup bu durum, Ağrı’da eğitimin önemsendiği gibi Cumhuriyet dönemi okuryazar oranını artırmaya dönük politikanın da uygulanmaya çalışıldığını göstermektedir (Canbay, 2022).

1944–1945 eğitim-öğretim yılında Ağrı’da mevcut 1 adet ortaokul olup 26’sı kız olmak üzere toplam 213 öğrencisi bulunmaktaydı. Bu okulda 2’si kadın olmak üzere 8 öğretmen görev yapmıştır. Okulun bütçesi 17.110 lira olarak belirlenmiştir (Başvekelet İstatistik Umum Müdürlüğü [BİUM], 1945).

İlk ortaokulun Ağrı’da ancak Cumhuriyet’in onuncu yılından sonra açılabilmiş olması, ortaöğretime geçişin uzun süre ciddi biçimde sınırlı kaldığını gözler önüne sermektedir. 1960’lardan itibaren Doğubayazıt, Patnos ve Eleşkirt gibi nüfus ağırlığı daha yüksek ilçelerde ortaokullar hizmete girmiş; bu gelişme, öğrencilerin ortaöğretime geçişini olanaklı kılacak köprüünün kurulması bakımından son derece önemli bir adım olmuştur.

Yatılı Bölge Ortaokulu (YBO) modeli, Ağrı’daki dağınık kırsal nüfusun ortaokul düzeyindeki eğitim hizmetlerine erişiminde stratejik bir işlev üstlenmiştir. Doğubayazıt, Taşlıçay ve Tutak ilçelerinde yer alan yatılı okullar, yüzlerce öğrenciye eşzamanlı barınma ve eğitim hizmeti sunan merkezler olarak öne çıkmaktadır. Nitekim dönemsel verilere göre Tutak Yatılı Bölge Ortaokulu’nda 25 öğretmen ile birlikte 436 öğrencinin eğitim görmesi (Tutak İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, 2021), kırsal alandaki ortaokul kapasitesi ve kurumsal ölçek açısından son derece anlamlı bir gösterge sunmaktadır. Söz konusu kurumlar, Millî Eğitim Bakanlığı’nın yatılı ortaokul yönetmeliğine uygun olarak faaliyet göstermekte; okulu bulunmayan ya da yetersiz öğrenci mevcudu nedeniyle okul açılması mümkün olmayan yerleşim birimlerinden gelen öğrencilere hizmet sunmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2012).

Ortaöğretim (Lise) Eğitiminin Gelişimi

Ağrı’da ilk lisenin açılması 1954–1955 eğitim-öğretim yılında gerçekleşmiştir. İlde liseye ihtiyaç duyulması dönemin yerel gazetelerine de haber konusu olmuştur. 22 Temmuz 1955 tarihli Demokrat Ağrı gazetesinde Ağrı merkezde lise için bir bina gerekliliğine ilişkin bir haber bulunmaktadır. Habere göre öğretmen ve öğrenci mevcut olup yalnızca yeni bir binanın gerekliliğine işaret edilmektedir. Bu bina için arsa tapusunun dahi halledildiği, yalnızca inşaata başlanması gerektiği, bunun da bürokratik işlemlerden dolayı uzayabileceği şüphesi dile getirilmiştir. Haberde, il merkezindeki tek lisenin eski bir binayı kullandığı ve yeni bir binaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Naci Gökçe Lisesi, dönemin Valisi Muhlis Babaoğlu’nun konuşmasıyla 11 Ekim 1955’te açılmıştır. 1953–1954 eğitim-öğretim yılında 5’i kız olmak üzere toplam 53 öğrencisi olan Naci Gökçe Lisesi, Ağrı’da mevcut tek lise konumundadır (Canbay, 2022).

Ağrı’da ortaöğretimin tarihsel seyrine bakıldığında, ilin ulusal eğitim atılımlarına oldukça geç eklendiği görülmektedir. Cumhuriyet’in ilanının üzerinden yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra, ancak 1950’li yıllarda ilk lisenin açılabilmiş olması; bölgenin ortaöğretim altyapısını kurmakta yaşadığı yapısal gecikmenin en somut göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu gecikme, sadece bir okul binasının inşasının ertelenmesi anlamına gelmemekte; aynı zamanda ilin nitelikli iş gücü yetiştirme, üniversiteye öğrenci hazırlama ve toplumsal dönüşümü hızlandırma süreçlerinin de onlarca yıl boyunca askıda kalmasına yol açmıştır. Nitekim 1970 yılına gelindiğinde il nüfusunun 222.000’i aşmasına rağmen lisede öğrenim gören öğrenci sayısının yalnızca 1.019 düzeyinde kalması, ortaöğretime katılımın binde beş gibi son derece düşük bir orana karşılık geldiğini ortaya koymaktadır.

2000’li yıllardan itibaren Ağrı’da genel liseler, Anadolu liseleri, imam hatip liseleri ve mesleki-teknik liseler açısından belirgin bir çeşitlenme yaşanmıştır. 2024–2025 öğretim yılına ait ulusal verilere göre Türkiye genelinde ortaöğretimdeki 5.328.812 öğrencinin 3.160.449’u genel ortaöğretimde, 1.681.100’ü mesleki ve teknik ortaöğretimde, 487.263’ü ise imam hatip liselerinde öğrenim görmektedir (MEB, 2025). Ağrı’da bu

dağılım, mesleki eğitim seçeneğinin önemini ve özellikle erkek öğrenciler arasındaki tercih ağırlığını yansıtmakta; ancak il, ortaöğretimde okullaşma oranları bakımından Türkiye ortalamasının gerisinde kalmayı sürdürmektedir.

Ağrı’da kız öğrencilerin ortaöğretime katılımı tarihsel süreç boyunca erkek öğrencilere kıyasla belirgin biçimde düşük seyretmiş; bu durum, bölgede eğitimde cinsiyet eşitsizliğine ilişkin kapsamlı ulusal bulguları doğrular niteliktedir. Demirtaş (2008), Doğu Anadolu geleneğinin kız çocuklarının okula gönderilmesi konusunda tarihsel bir çekimserlik yarattığını ve bu örüntünün çağdaş verilerde de varlığını sürdürdüğünü vurgulamaktadır. Ulusal düzeyde kız öğrencilerin okullaşma oranı 2014’ten itibaren erkekleri geçmiş olsa da (MEB, 2024) bu iyileşmenin Ağrı’daki yansımaları daha yavaş bir seyir izlemektedir.

Kısaca, 2024–2025 öğretim yılına ait Millî Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre Türkiye genelinde 5 yaşta net okullaşma oranı %82,53’e, ilkokulda %95,43’e, ortaokulda ise %89,09’a yükselmiştir (MEB, 2025). Ağrı bu gelişmelerden payını almış olmakla birlikte, Türkiye’deki okullaşma oranlarına yönelik son on yıllık veriler incelendiğinde en çarpıcı bulgu, bölgesel eşitsizliklerin görece varlığını sürdürmesidir.

Yaşanan gelişmelere karşın Ağrı, günümüzde de çeşitli yapısal zorluklarla mücadele etmeye devam etmektedir. Bunların başında öğretmen açığı ve zorunlu hizmet uygulamaları kapsamındaki yüksek devir hızı; köy ve mezra okullarında birleştirilmiş sınıf uygulamalarının yaygınlığı; kış aylarında ulaşım koşullarının taşınabilir eğitimi sekteye uğratması; ilçe düzeyinde derslik başına düşen yüksek öğrenci sayısı ve ortaöğretimde düşük okullaşma oranları gelmektedir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Bu desen ile günlük hayatta çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilen olgulara odaklanarak derinlemesine bilgi sahibi olunmayan noktaların ayrıntılı kavranması mümkün olmaktadır (Karagöz, 2017). Fenomenolojik yöntemde, deneyimin özü ele alınarak konu hakkında derin bir kavrayışa ulaşmak amaçlanır. Fenomenle ilgili deneyimi olan kişilerden veriler toplanarak bütüncül bir betimlemeye ulaşılmaya çalışılır (Creswell, 2013).

Araştırma Grubu

Bu araştırma, Ağrı il ve ilçelerinde görev yapan il millî eğitim müdürü, millî eğitim müdür yardımcıları, ilçe millî eğitim müdürleri ve şube müdürleri arasından oluşan otuz iki yöneticinin görüş ve deneyimlerini kapsayan amaçlı örneklem üzerine inşa edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemleri arasından maksimum çeşitlilik örnekleme ve ölçüt örnekleme birlikte kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde en az 10 yıllık yöneticilik deneyimi esas alınmıştır. Katılımcılar, gizlilik amacıyla K1–K32 kodlarıyla tanımlanmıştır.

Veri Toplama ve Analiz

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenen genel hatlar ışığında bireysel görüşmeler yapılmasına ve gerektiğinde ilave sorular sorulmasına olanak tanımaktadır (Karagöz, 2017). Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleriyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz ile bulgular, önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmış; içerik analizi ile kavram ve temalar derinlemesine ele alınmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Bulgular ve Yorumlar

Tablo 1: Yöneticilerin Okul Öncesi Eğitimin Sorunlarına İlişkin Görüşleri

Sorun Alanı	Yönetici Sayısı	Yüzde
Fiziki Altyapı Yetersizliği ve Düşük Okullaşma Oranı	28	%87,5
Zorlu İklim ve Coğrafi Koşullar	27	%84,4
Ailelerin Sosyoekonomik Yetersizlikleri	27	%84,4
Öğretmen Sirkülasyonu ve Deneyimsizlik	24	%75,0
Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Destek Eksikliği	24	%75,0
Ailelerin Okul Öncesi Eğitime Dair Bilinç Eksikliği	23	%71,9
Yetersiz Beslenme ve Sağlık Koşulları	21	%65,6
Taşınabilir Eğitimin Küçük Yaş Grubuna Uygunsuzluğu	20	%62,5

Sorun Alanı	Yönetici Sayısı	Yüzde
Eğitim Materyali ve Donanım Eksikliği	19	%59,4
Dil Bariyeri ve İletişim Zorlukları	18	%56,3

Araştırmaya katılan eğitim yöneticilerinin %87,5'i, Ağrı'da okul öncesi eğitimin önündeki en temel engelin fiziki altyapı yetersizliği ve buna bağlı olarak gelişen düşük okullaşma oranları olduğunu vurgulamaktadır. Bölgedeki pek çok köy ve mezrada müstakil anaokulu binalarının bulunmaması, eğitim faaliyetlerinin ilkököl bünyesindeki çocuk odaklı tasarlanmamış kısıtlı alanlarda yürütülmesine neden olmaktadır.

Yöneticilerin %84,4'ü, zorlu iklim ve coğrafi koşulları en önemli ikinci sorun olarak belirtmiştir. Kış mevsiminde sıcaklıkların -30°C 'ye kadar düştüğü ve yoğun kar yağışıyla yolların kapandığı Ağrı'da, 3–5 yaş grubundaki çocukların okula erişim sağlaması çoğu zaman fiziksel olarak güçleşmektedir. Ailelerin sosyoekonomik yetersizlikleri (%84,4) ve okul öncesi eğitime yönelik bilinç eksikliği (%71,9), okullaşma oranını aşağı çeken iki temel toplumsal dinamik olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların %75'i, yüksek öğretmen sirkülasyonu ve deneyim eksikliğini kronik bir kurumsal sorun olarak dile getirmektedir. Ağrı'ya atanan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun mesleğe yeni başlayan gençlerden oluşması ve zorunlu hizmet süreleri dolar dolmaz bölgeden ayrılmaları, eğitimde sürekliliği sekteye uğratmaktadır. Özel gereksinimli çocuklar için destek eksikliği (%75), yetersiz beslenme ve kısıtlı sağlık hizmetleri (%65,6) ve dil bariyeri (%56,3), okul öncesi eğitimdeki diğer kritik sorunlar arasında yer almaktadır.

K13: “Kasım ortasında başlayan kış, Mart sonuna kadar sürüyor. Eksi 25-30 derecede beş yaşındaki bir çocuğu kilometrelerce yoldan okula getirmesini hangi aileden bekleyebilirsiniz? Servis imkânımız sınırlı, taşınmalı sistem bu yaş grubu için zaten uygun değil. Sonuç olarak kışın okullaşma oranımız kâğıt üstünde kalıyor.”

K18: “Veliyle konuşuyoruz, ‘Çocuğum zaten ilkökulda okuyacak, üç yaşında niye göndereyim?’ diyor. Okul öncesinin bir ‘eğitim kademesi’ olduğu fikri bölgede hâlâ tam yerleşmedi. Üstüne ekonomik zorluk binince, anaokulu ailenin gözünde lüks bir tercihe dönüşüyor.”

K5: “Anasınıflarımıza atanan öğretmenlerin neredeyse tamamı ilk görev yeri olarak buraya geliyor; 25 yaşında, henüz kendisi de mesleğe alışmaya çalışıyor. Üç-dört yıl sonra zorunlu hizmeti dolunca tayin istiyor. Çocuk her yıl yeni bir öğretmenle, yeni bir yöntemle tanışıyor; süreklilik diye bir şey kalmıyor.”

Tablo 2: Yöneticilerin İlkokulun Sorunlarına İlişkin Görüşleri

Sorun Alanı	Yönetici Sayısı	Yüzde
Yüksek Öğretmen Sirkülasyonu ve Kadro İstikrarsızlığı	28	%87,5
Dil Bariyeri ve İlk Okuma-Yazma Süreci Uyum Zorlukları	27	%84,4
Köy Okullarında Birleştirilmiş Sınıf Uygulamaları	26	%81,3
Zorlu İklim Koşullarının Eğitime Etkisi	26	%81,3
Ailelerin Sosyoekonomik Yetersizlikleri ve Beslenme Sorunları	25	%78,1
Okulların Fiziki Altyapı ve Isınma Yetersizlikleri	23	%71,9
Taşınmalı Eğitimin Fiziksel ve Akademik Zorlukları	22	%68,8
Eğitim Materyali, Kütüphane ve Teknolojik Donanım Eksikliği	20	%62,5
Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımının Düşmesi	19	%59,4
Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeniyle Eğitimin Kesintiye Uğraması	19	%59,4

Araştırma bulguları, ilkököl kademesinde eğitimin niteliğini sarsan en temel sorunun %87,5 oranıyla öğretmen sirkülasyonu ve kadro istikrarsızlığı olduğunu göstermektedir. İlkokulun doğası gereği ihtiyaç duyulan dört yıllık “tek öğretmen” sürekliliğinin sık tayinlerle bozulması, çocukların akademik gelişimini sekteye uğrattığı gibi öğretmen-veli-öğrenci arasındaki güven bağını da her yıl sıfırlamaktadır.

K2: “İlkokul, dört yıl boyunca aynı öğretmenin çocuğu tanıyıp yetiştirdiği bir kademedir; ancak bizde bir sınıf dört yılda üç-dört öğretmen değiştirebiliyor. Bu durum hem akademik süreklilik hem de öğretmen-veli-öğrenci

güven bağı açısından her yıl baştan başlamak anlamına geliyor. Ağrı gibi illere özgü, en az dört yıllık sınıf öğretmeni eşleşmesini güvence altına alan bir atama modeli geliştirilmelidir.”

Yöneticilerin %84,4’ü tarafından vurgulanan dil bariyeri ve ilk okuma-yazma sürecindeki uyum zorlukları, bölgenin en kronik sorunlarından birini oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitim almadan Türkçeyle ilk kez 1. sınıfta tanışan çocukların yaşadığı bilişsel güçlükler, eğitim hayatlarının geri kalanını etkileyen kalıcı bir dezavantaja dönüşmektedir. Kırsal kesimde birleştirilmiş sınıf uygulamalarının yaygınlığı (%81,3) ve zorlu iklim koşullarının devamsızlık üzerindeki baskısı (%81,3), pedagojik verimliliği düşüren yapısal engeller olarak dikkat çekmektedir.

K27: “Birinci sınıfa gelen çocuklarımızın önemli bir kısmı okul öncesi eğitim almadan geliyor; kalem tutma, sıraya oturma, yönerge takip etme gibi temel okul becerilerinden yoksun başlıyorlar. Bu hazırbulunuşluk eksikliği, öğretmeni ilk aylarda eğitim öğretiminden çok temel okul alışkanlıklarını kazandırmaya zorluyor ve birinci sınıfın ders programı baştan geri kalıyor.”

K18: “Kırsalımızda pek çok okulumuz hâlâ birleştirilmiş sınıf düzeniyle çalışıyor; tek öğretmen aynı anda farklı seviyelere ders vermek zorunda kalıyor. Buna kışın aylarca süren ağır iklim koşulları ve yol kapanmaları eklendiğinde devamsızlık günleri kalıcı ders kayıplarına dönüşüyor.”

Tablo 3: Yöneticilerin Ortaokulun Sorunlarına İlişkin Görüşleri

Sorun Alanı	Yönetici Sayısı	Yüzde
LGS Başarısındaki Bölgesel Dezavantajlar ve Akademik Uçurum	29	%90,6
Branş Öğretmeni Eksikliği ve Yüksek Sirkülasyon	28	%87,5
Okul Terki Riski, Devamsızlık ve Çocuk İşçiliği	26	%81,3
Taşınmalı Eğitimin Öğrencileri Üzerindeki Olumsuz Etkileri	25	%78,1
Okuduğunu Anlama Becerilerindeki Eksiklikler	24	%75,0
Psikolojik Danışmanlık, Rehberlik ve Mesleki Yönlendirme Yetersizliği	23	%71,9
Fen Laboratuvarı, Kütüphane ve Bilişim Sınıfı Donanım Eksiklikleri	23	%71,9
Kız Çocuklarının Eğitime Devamında Sosyokültürel Engeller	22	%68,8
Ailelerin Sosyoekonomik Yetersizlikleri ve Veli İlgisizliği	21	%65,6
Sosyal, Kültürel ve Sportif Faaliyet Alanlarının Kısıtlılığı	18	%56,3

Araştırma bulguları, bölgesel akademik başarısızlığın tesadüfi bir çıktı olmadığını, aksine okul öncesinden itibaren biriken yapısal sorunların kümülatif bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %90,6’sının uzlaştığı LGS başarısızlığı, temel eğitim kademelerinde giderilemeyen eksikliklerin ortaokul düzeyinde bir akademik borç olarak somutlaşmasıdır. Branş öğretmeni eksikliği ve yüksek sirkülasyon (%87,5), uzmanlık gerektiren derslerde ders saati kayıplarına ve sınav hazırlık sürecindeki akademik niteliğin düşmesine yol açmaktadır.

K17: “Bizim ilçede Mart ayı geldiğinde sınıf mevcutları görünür biçimde düşmeye başlar, Kasım’a kadar tam olarak toparlanmaz. İlkokulda çocuk aileyle birlikte tarlaya gidiyor ama en azından kâğıttan kaleminden uzak değil. Ortaokula geldiğinde artık o, yevmiyeli işçi. Velilerle konuşuyoruz, fakat sağlıklı sonuç alamıyoruz.”

Katılımcıların %81,3’ü tarafından vurgulanan çocuk işçiliği ve kronik devamsızlık sorunu, ilkökul seviyesindeki mevsimlik hareketliliğin ortaokulda bizzat üretim sürecinde aktif rol almaya bıraktığını ve bunun telafisi güç bir okul terki riskine dönüştüğünü göstermektedir. Kız çocuklarının eğitime devamında karşılaşılan sosyokültürel engeller (%68,8), bölgede hâlâ güçlü bir şekilde varlığını sürdüren ataerkil normların eğitim alanındaki somutlaşmasıdır.

K25: “Kız çocuklarının ortaokuldan liseye geçişinde yaşadığımız kayıp, bizim için en ağır gündem maddelerinden biri. 5. ve 6. sınıfta sınıfın en başarılı öğrencisi olan kız çocuğunun 8. sınıfta okula gelmediğini görüyoruz; sebebini sorduğumuzda ‘artık büyüdü’ cevabıyla karşılaşıyoruz.”

Tablo 4: Yöneticilerin Liselerin Sorunlarına İlişkin Görüşleri

Sorun Alanı	Yönetici Sayısı	Yüzde
YKS Başarısındaki Bölgesel Dezavantajlar ve Akademik Uçurum	27	%84,4
Okul Terki, Yüksek Devamsızlık ve Eğitimi Yarıda Bırakma	25	%78,1
Deneyimli Branş Öğretmeni Eksikliği ve Yüksek Kadro Sirkülasyonu	24	%75,0
Kız Çocuklarının Eğitime Devamında Sosyokültürel Engeller (Erken Evlilik)	22	%68,8
Ailelerin Sosyoekonomik Durumu Nedeniyle Öğrencilerin Çalışmak Zorunda Kalması	21	%65,6
Etkili Mesleki Yönlendirme ve Rehberlik Hizmetlerinin Yetersizliği	20	%62,5
Taşınabilir Eğitimin Lise Kademesinde Yarattığı Fiziksel ve Sosyal Zorluklar	18	%56,3
Gençler İçin Sosyal, Kültürel ve Sportif Faaliyet Alanlarının Kısıtlılığı	17	%53,1
Bilişim, Teknoloji ve Yabancı Dil Eğitimi Altyapısındaki Eksiklikler	16	%50,0

Araştırma bulguları, lise kademesinde akademik başarısızlık ve okul terki süreçlerinin yapısal eşitsizlikler ve gelecek beklentisizliği ekseninde kronikleştiğini göstermektedir. Katılımcıların %84,4’ü tarafından vurgulanan YKS başarısızlığı ve bölgesel akademik uçurum, eğitim kademeleri boyunca biriken dezavantajların doruk noktasını oluşturmaktadır.

K1: “YKS sonuçlarını her yıl il bazında karşılaştırdığımızda aradaki uçurumu net görüyoruz. Bizim ilçede bir öğrenci, büyükşehirdeki akranıyla aynı sınava giriyor ama aynı imkânlarla hazırlanmıyor. Branş öğretmeni açığımız özellikle sayısal branşlarda daha fazladır.”

%78,1 oranındaki okul terki ve devamsızlık verileri, eğitimin ekonomik baskılar ve motivasyon kaybı karşısında anlamlı bir gelecek vaadi sunmadığını ve ortaokulda başlayan kopuşun lise kademesinde kronik bir hâl aldığını göstermektedir. Erken evlilik riski (%68,8), mesleki ve teknik liselerin altyapı yetersizlikleri (%62,5) ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği (%62,5), lisede eğitimden kopuşu ve nitelik kaybını hızlandıran diğer temel faktörler arasındadır.

K19: “Devamsızlık ve okul terki bizim en çok mesai harcadığımız konu. Özellikle 9. ve 10. sınıflarda kopuş başlıyor; kız öğrencilerde erken evlilik, erkek öğrencilerde mevsimlik işçilik ve sanayide çıraklık öne çıkıyor. Eğitimin bir gelecek vaadi sunabilmesi için önce o gelecekte iş, üretim ve umut olması lazım.”

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre, Ağrı ilinde okul öncesi eğitim kademesi yöneticilerinin %87,5’i fiziki altyapı yetersizliğini ve düşük okullaşma oranlarını en kritik sorun olarak tanımlamaktadır. Bu bulgu, kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki okul öncesi eğitim altyapısının yetersizliğini ortaya koyan ulusal araştırmalarla örtüşmektedir. Kılıç ve Haşiloğlu (2017), Ağrı’daki ortaokul öğrencileri üzerinde yürüttükleri çalışmada, sosyoekonomik göstergelerin akademik başarıyla güçlü bir korelasyon içinde olduğunu ortaya koymuş; bu ilişkinin temelini çoğunlukla okul öncesindeki eğitimsel yoksunluktan beslendiğini vurgulamıştır.

Ailelerin sosyoekonomik yetersizlikleri (%84,4) ve bilinç eksikliği (%71,9), bölgedeki okullaşma oranını aşağı çeken iki temel toplumsal dinamik olarak öne çıkmaktadır. Düşük gelirli hanelerde okul öncesi eğitimin erişilemez bir lüks olarak algılanması ve çocukların küçük yaşta ev içi üretim süreçlerine dâhil edilmesi, bu sorunun yalnızca ekonomik değil aynı zamanda derin bir sosyokültürel boyut taşıdığını göstermektedir.

Yöneticilerin %84,4’ü tarafından vurgulanan dil bariyeri ve ilk okuma-yazma sürecindeki uyum zorlukları, bölgenin en kronik ve çok boyutlu sorunlarından birini oluşturmaktadır. Gözüküçük ve Çelik’in (2021) çalışması, iki dilli öğrencilerin yaşadığı dilsel dezavantajların okuma, anlama, devam durumu ve akademik başarıyı olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Kırsal kesimde birleştirilmiş sınıf uygulamalarının yaygınlığı (%81,3), TIMSS 2019 bulgularıyla da örtüşmektedir; söz konusu araştırma, kırsal okulların kentsel okullara kıyasla belirgin biçimde düşük başarı sergilediğini ortaya koymuştur (Demir & Yıldırım, 2022).

Ortaokul kademesinde katılımcıların %90,6’sının mutlak bir uzlaşıyla belirlediği LGS başarısındaki bölgesel dezavantaj, temel eğitim kademelerinde birikip çözüme kavuşturulamayan yapısal sorunların en somut çıktısıdır. Branş öğretmeni eksikliği ve yüksek sirkülasyon (%87,5), uzmanlık gerektiren derslerde ders saati kayıplarına ve niteliksiz öğretime yol açmaktadır.

Kız çocuklarının eğitime devamında karşılaşılan sosyokültürel engeller (%68,8), Çolak ve Tüzel İşeri’nin (2022) bulgularıyla örtüşmektedir: erken evlilik ve aileye maddi destek zorunluluğu gibi sebepler kız

çocuklarının eğitim hakkını fiilen ihlal etmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerin çocuklarının yaşadığı eğitimsel sorunları ele alan araştırmalar da bu çocukların eğitim-öğretim süreci kesintileri, devamsızlık ve psikososyal sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır (Avcı & Ekici, 2023).

Lise düzeyinde eğitim yöneticilerinin %84,4'ünün YKS başarısındaki bölgesel dezavantajı en öncelikli sorun olarak tanımlaması, eğitim kademeleri boyunca kümülatif olarak biriken dezavantajların zirve noktasını işaret etmektedir. Okul terkinin %78,1 ile son derece yüksek seyretmesi, lise eğitiminin bölgedeki gençler için anlamlı bir toplumsal hareketlilik aracı oluşturmadığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Erken evlilik riski (%68,8), UNFPA ve TÜİK verilerinin de doğruladığı üzere Doğu Anadolu'da ülke ortalamasının belirgin biçimde üzerine çıkan bir oranı yansıtmaktadır (UNFPA Türkiye, 2021; Kılıç & Tütüncü, 2021). Mesleki ve teknik liselerdeki altyapı ve staj imkânlarının yetersizliği (%62,5), bölgedeki sınırlı sanayi kapasitesiyle birleşerek gençleri vasıfsız iş gücü olarak piyasaya sürmektedir. Rehberlik ve mesleki yönlendirme hizmetlerinin yetersizliği (%62,5) ise öğrencilerin yetenek keşfi ve doğru kariyer seçimini sekteye uğratmaktadır.

Sonuç olarak Ağrı'daki eğitim sorunlarının çözümü; yalnızca altyapı yatırımlarıyla değil, öğretmen istihdamı politikalarından toplumsal farkındalık çalışmalarına, çocuk işçiliğiyle mücadeleden kız çocuklarının eğitimine kadar uzanan bütüncül, çok bileşenli ve sürdürülebilir politika müdahalelerini zorunlu kılmaktadır.

Öneriler

Yöneticilere Yönelik Öneriler

1. Öğretmen sirkülasyonu sorununu dizginlemek amacıyla bölgede çalışan öğretmenlere yönelik özendirici mekanizmalar ek maddi ödüller, kariyer basamakları, konut ve ulaşım destekleri ivedilikle hayata geçirilmelidir.
2. Deneyimli öğretmenlerin yeni atanananlarla eşleştirilmesi, hem pedagojik sürekliliği güvence altına alacak hem de kurumsal bilgi birikiminin aktarımını kolaylaştıracaktır.
3. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranını yükseltmek için ailelere yönelik bilinçlendirme programlar yapılmalıdır.
4. Mevsimlik tarım göçü nedeniyle yaşanan eğitim kesintilerine karşı esnek takvim uygulamaları, telafi eğitim programları ve uzaktan eğitim seçenekleri geliştirilmelidir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Ağrı il genelinde nicel veri toplayan boylamsal araştırmalar tasarlanmalı; öğretmen sirkülasyon oranları, dil yetkinlik gelişimi ve akademik başarı arasındaki nedensellik ilişkileri uzun vadeli çalışmalarla incelenmelidir.
2. Bölgede kız çocuklarının eğitimden dışlanma süreçleri ve erken evliliğin rolü, katılımcı araştırma yaklaşımlarıyla incelenmelidir.

Kaynakça

- Ağrı İl Yıllığı. (1973). Ağrı il yıllığı 1973. Ağrı Valiliği.
- Altunya, N. (2000). Köy Enstitüsü sisteminin düşünsel temelleri. Özkan Matbaacılık.
- Arı, A. (2003). Taşınmalı ilköğretim uygulaması ve karşılaşılan sorunlar. Eğitim Yönetimi Dergisi, 9(35).
- Avcı, F., & Ekici, T. (2023). Mevsimlik tarım işçisi çocuklar: Okul devamsızlıkları ve öğrenme kayıpları üzerine bir durum çalışması. Ulusal Eğitim Dergisi, 3(5).
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA]. Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 142.19.8.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü [BİUM]. (1945). Millî eğitim ortaöğretim istatistikleri 1944–1945 (Yayın No: 271). Pulhan Matbaası.
- Canbay, M. (2022). Ağrı'nın sosyal ve kültürel tarihi (1950–1980) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri (3. baskı; M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Çolak, İ., & Tüzel İşeri, E. (2022). Kadınların okulu terk etme nedenleri ve kız çocuklarının eğitimine ilişkin görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (64).

- Demir, S. B., & Yıldırım, Ö. (2022). Kırsal-kent başarı farkını açıklayan öğrenci ve okul özellikleri: TIMSS 2019 analizi. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 39(1).
- Demirtaş, B. (2008). Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde eğitim ve öğretim (1923–1938). *Atatürk Yolu Dergisi*, 11(41).
- Eğitim Reformu Girişimi. (2023). Eğitim izleme raporu 2023: Eğitimin yönetişi ve finansmanı. ERG Yayınları.
- Ergin, O. (1977). Türk maarif tarihi (Cilt 1–5). Eser Matbaası.
- Eurydice. (2023). Türk eğitim sisteminin temel özellikleri. Avrupa Komisyonu.
- Gözüküçük, M., & Çelik, S. (2021). İki dilli öğrencilerin Türkçe okuma-yazma sürecinde yaşadıkları güçlükler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2).
- Karagöz, Y. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, S. (2016). Birinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında Beyazıt vilayetinde eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4).
- Kılıç, Y., & Haşiloğlu, M. A. (2017). Sosyoekonomik durumun öğrenci başarısına etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- Kılıç, S., & Tütüncü, S. (2021). Türkiye’de erken evliliklerin bölgesel dağılımı ve sosyo-demografik belirleyicileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51).
- Kurt, S. K. (2014). Belgelerle Beyazıt Sancağı maarifi (1856–1914). Kitabevi Yayınları.
- Maarif İstatistikleri. (1932/1933). Maarif istatistiği 1932–1933. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2012). Millî Eğitim Bakanlığı yatılı bölge ortaokulları yönetmeliği. Resmî Gazete.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2023/2024. Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2025). 2024–2025 örgün eğitim istatistikleri, Ankara.
- Şahin, M. (2022). Ölçülebilir verilerle Cumhuriyet döneminde Ağrı’da eğitim. *Near East Historical Review*, 2(4).
- Tutak İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. (2021). Tutak Yatılı Bölge Ortaokulu 2021 yılı kurum istatistikleri [Brifing raporu]. Ağrı.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Okul öncesi eğitimde okullaşma oranı istatistikleri, Ankara.
- UNFPA Türkiye. (2021). Türkiye’de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler: Durum analizi raporu. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.